

УДК 811.111'42'44

Козак С. В.

ДО ПИТАННЯ ПРО ПОНЯТТЯ «СУБ'ЄКТИВНІСТЬ» ЯК ОБ'ЄКТА ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Стаття присвячена основним підходам до трактування поняття суб'єктивності у лінгвістиці. Було охарактеризовано основні тенденції дослідження цього поняття. Було визначено основні мовні рівні та засоби передачі суб'єктивності.

Ключові слова: суб'єктивність, об'єктивність, емоційність.

Козак С. В. К вопросу о понятии «субъективность» как объекта лингвистического исследования. – Статья.

Статья посвящена основным подходам к трактовке понятия субъективности в лингвистике. Были охарактеризованы основные тенденции исследования этого понятия. Были определены основные языковые уровни и средства передачи субъективности.

Ключевые слова: субъективность, объективность, эмоциональность.

Kozak S. V. On the concept of „subjectivity” as an object of linguistic research. – Article.

The article is devoted to the main approaches to the interpretation of the concept of subjectivity in linguistics. It describes the main trends of research. Main language levels and means of transmission of subjectivity were defined.

Key words: subjectivity, objectivity, emotivity.

Наукові дослідження середини ХХ – початку ХХІ століття характеризуються своєю антропоцентричною спрямованістю. Сучасна лінгвістика вивчає мову у нерозривному зв'язку з людиною, її свідомістю та мисленням, духовним життям та культурою, мова – не просто засіб міжособистісної комунікації, але й засіб відображення оточуючого світу.

Проблема суб'єктивності належить до одних із фундаментальних проблем у різних галузях гуманітарних знань. З прикладними аспектами цієї проблеми має справу журналістика та теорія комунікації. Саме тут діяльність людської свідомості набуває особливо актуального оцінного компоненту.

Дослідження суб'єкта та суб'єктивності є природною необхідністю, обґрунтованою та виправданою як стійкою традицією, так і найновішими лінгвістичними тенденціями щодо пізнання світу та людини в їх складній та драматичній єдності. У вітчизняній науці вона висвітлена у лінгвістичних працях М. Бахтіна, Л. Виготського, Рубінштейна, О. Леонтьєва, О. Лурія, Г. Колшанського, Ю. Степанова, М. Рудякова, В. Хіміка, В. Виноградова, Ж. Соколовської, В. Гака та ін. Щодо зарубіжних досліджень, то цим питанням займалися Е. Фінеган, Е. Трауготт, Дж. Лайонз та Р. Ленекер.

Метою статті є визначення системних параметрів поняття суб'єктивності. Відповідно, окреслюємо такі завдання: 1) дослідити існуюче в лінгвістиці трактування поняття суб'єктивності; 2) визначити основні рівні суб'єктивності; 3) визначити засоби вираження суб'єктивності на кожному з рівнів.

Проблемі співвідношення суб'єктивності та об'єктивності в мові присвячена велика кількість робіт. Передумовою цього є різні підходи до тлумачення поняття суб'єктивності. З одного боку, під суб'єктивністю можна розуміти спосіб сприйняття дійсності. На думку деяких вчених, поділ

на суб'єктивне та об'єктивне, по суті, неможливо провести [5, 43]. Жодні слова та мовні конструкції не можуть передавати лише об'єктивний стан дійсності, вони завжди містять в собі певну частку оцінки. Будь-який текст викладається з певною позицією, що наголошує на неможливості об'єктивності [6, 55].

Суб'єктивність можна представити як окрему категорію, що торкається певних галузей мови, що стосуються позиціонування суб'єкта щодо певного стану речей. Основи дослідження в цьому напрямку були закладені Е. Бенвеністом, який зазначав, що завдяки мові людина може конституюватися як суб'єкт і саме в мові вона себе проявляє [1, 292–301]. Дж. Лайонз відносить до категорії суб'єктивності модальність, афективність та дейксис [9, 739]. У сучасній західній лінгвістиці прийнято виділяти 6–12 категорій суб'єктивних значень. До них відносять: показники афективності, показники ступеню впевненості, засоби, що виражають сумнів, застереження, емпатичні засоби, засоби вираження модальності, засоби вираження обов'язковості, засоби, що мають предиктивний характер та ін. [10, 42–43]. Фінський вчений М. Ларьяваара у своєму дослідженні з прагмасемантики відносить такі категорії та значення до суб'єктивних: модальність, епістемність, евалюативність, імпресивність, емоційність чи афективність, атитюдність, соціальне ставлення (за статусом), висловлення ввічливості, побажань та сподівань, планів і волевиявлення [8, 390–397].

Суб'єктивність тісно зв'язана з суб'єктом, а суб'єкт – із соціальною дійсністю. Мова найтіснішим чином зв'язана з людським мисленням, будучи безпосереднім виявом свідомості. На думку лінгвістів Сепіра і Уорфа, мова визначає спосіб мислення й уявлення людини про навколишній світ, що дещо умовно [3, 22; 4, 32; 7, 105].

Поняття суб'єкта означає відповідальну та самостійну мовну особистість, яка виявляє волю

та бажання. Суб'єкт поєднує в собі мовну особистість як інваріант та індивідуальні психологічні риси. Слідуючи з подібного визначення суб'єкта, легко прийти до висновку, що суб'єктивність – це прояв суб'єкта в мові, тобто реальне мовне вираження та його сприйняття суб'єктивно, а саме визначено ментальними картами мовної особистості, індивідуально-психологічними рисами та волітивними інтенціями. Тобто ми можемо говорити про неможливість об'єктивності у мові та мовленні в принципі.

Слід говорити про різні ступені прояву суб'єктивності – прихований, коли висловлювання презентується як логічно «об'єктивне», чи відкрито виражений – навмисне виокремлення власного «Я» або ж навмисне вираження авторського «Я» у тексті. У лінгвістичній літературі, коли йдеться про категорію суб'єктивності, як правило, мають на увазі саме виражену суб'єктивність, до якої, у певній мірі, можна також віднести афективність – субкатегорію суб'єктивності, категорію оцінки та модусу.

Така різноманітність підходів до вивчення суб'єктивності обумовлена дослідженням цього поняття на різних рівнях мови.

Так, на фонетичному рівні засобами суб'єктивного забарвлення виступають вимова, інтонація та її компоненти: темп, мелодика, наголос, пауза, тембр (забарвлення голосу) і т.п. Водночас інтонація може бути нейтральною, часто одноманітною. Однак і така інтонація є значущою. Також ще здавна вчені помітили, що звуки мають величезний вплив на людську свідомість, на почуття, емоції та переживання. Саме фонетисти розглядають фонему як один із видів вербальних засобів спілкування. На думку О.П. Журавльова, кожен звук або звукосполучення може викликати у співрозмовника або читача певні позитивні або негативні емоції [2, с. 58].

Приблизно півстоліття тому англійські вчені помітили, що звуки переднього ряду здебільшого використовуються для вираження високих, легких, радісних емоцій, а звуки заднього ряду (*a, o, e*) виражають негативні емоції, наприклад, похмурість, сум, злість, гнів, незадоволення. За твердженням О. Есперсена, додавання до основи слова суфікса *-ish* сприяє виникненню негативно-ставлення до того чи іншого предмета, ознаки (*childish, oldish, dullish*) або навіть власного імені (*Moemish, Leonardoish*). До суфіксів, що можуть викликати негативні емоції відносяться: *-ard, -eer, -ster/-aster*. Ці суфікси простежуються у словах: *coward, hipster, black marketer* тощо. У сучасному молодіжному сленгу також використовується суфікс *-o* для передачі зневажливого ставлення до людини: *kiddo*. І навпаки, вживання суфіксів *-ie (oldie), -y (Granny), -let (chiklet)* викликають позитивні емоції.

На лексичному рівні суб'єктивність та об'єктивність виражені найвідкритіше. Об'єктивність пов'язана з предметною лексикою, суб'єктивність з оцінною, стилістично й експресивно забарвленою.

Лексична система мови володіє великим й добре відомим арсеналом засобів для вираження різноманітної семантики, в тому числі суб'єктивної. Нагадаємо, що в семантичному відношенні лексика різниться: щодо однозначності/багатозначності, щодо історичної перспективи (історизми, архаїзми/неологізми), щодо сфери використання (професіоналізми, діалектизми, жаргонізми), щодо семантичної співвіднесеності (антоніми/синоніми).

Будь-який текст складається з лексичних одиниць. Вони відрізняються тим, що навіть ті лексичні одиниці, які в комунікації не несуть емоційного напруження, у певному контексті можуть його нести й мають найрізноманітніші емоційні значення. Тут виокремлюються емоції як реакції на події (наприклад, задоволений/незадоволений (*pleased/displeased*)) із подальшим розподіленням на пари залежно від того, чи є подія бажаною: радощі/страждання (*joy/distress*), надія/страх (*hope/fear*), задоволення/обґрунтований страх (*satisfaction/confirmed fear*), полегшення/розчарування (*relief/disappointment*). Також емоції поділяються залежно від того, чи їх наслідки є бажаними для інших: щасливий за інших/зловтіха (*happy for/gloating*), жалощі/обурення (*pity/resentment*).

Ще одна група демонструє слова, які висловлюють реакцію на дію агентів (схвалення/несхвалення (*approval/disapproval*) дій). Емоції поділяються на схвалення/несхвалення дій, коли «агент – сам діяч»: гордість/сором (*pride/shame*) й «агент – інша людина»: захоплення/докір (*admiration/reproach*).

До лексичних засобів вираження суб'єктивності також відносять:

– слова, що називають власне емоції. Такими словами є іменники, прикметники, дієслова, прислівники й дієприкметники, які можуть позначати емоційний стан людини: *fury, irritation, to hate, angrily, delight, admiration, to like*;

– слова й вирази, що у своїй семантичній структурі містять емоційний елемент. До них відносять лайливі слова й вирази: *damn, bastard*; пестливі слова й вирази: *sweet, dear*;

– оцінні іменники й слова, що містять суфікс оцінки: *fool, bore, darling, beauty*;

– оцінні прикметники та прислівники: *awful, idiotic, foolishly, wonderfully, superbly*;

– елементи сленгу, ідіоматичні кліше та фразеологічні одиниці: *to be fed up with, to walk upon air* (семантичне значення фразеологічної одиниці дозволяє встановити, які емоції переживає мовець).

У синтаксисі стандартна двоскладова структура пропозиції відповідає об'єктивно-нейтральному, часто офіційному, типу повідомлення. Односкладні ж пропозиції, як і пропозиції неповні, еліптичні, пронизані мовними значеннями, що мають ситуативно-розмовний та особистісний характер. Суб'єктивність виражається також:

– повторами – повторюватись може як одне слово, конструкція, так і ціле речення. Під час повтору одного слова мовець інтенсифікує провідний елемент контекстуального змісту вираження, надаючи реченню «емоційно-експресивний заряд»: «*Shareholders also ratified the appointment. Shareholders approved the advisory proposal on executive compensation and approved the Board's recommendation that such votes be held annually. Shareholders rejected the only shareholder proposal, relating to performance tests for restricted stock units*» (2);

– інверсією – як ознакою того, що мовець намагається посилити вираження значення свого висловлювання, надаючи йому особливого змісту. Мовець порушує синтаксичну послідовність конструкції та вносить у вислів емоційне забарвлення: *No sooner has the very successful 2012 King's Lynn Festival come to an end than organisers are preparing for their Three Seasons series which will enable music lovers to enjoy the same high quality concerts through the winter months (1)*;

– емпатичним вживанням дієслова *do*, що використовується для посилення або протиставлення членів речення з метою передачі емоційного забарвлення. Воно також може використовуватись для посилення значення спонукального речення, надаючи висловленню відтінок наполегливого прохання: *DO play some more*.

Також варто вказати ще один рівень – *текстовий*. Тут суб'єктивність можна розглядати як зв'язність речень та повнота інформації. Зв'язність встановлюється автором через співвіднесення різних інформаційних блоків тексту, а отже – це розумовий процес, а не характеристика тексту. Винесення на передній план інформації, яка, з точки зору автора, є домінантною та неповнота викладення вважаються маркерами суб'єктивності.

Як бачимо, суб'єктивність може бути виражена на всіх рівнях мови. Експресивні засоби фонетичного, морфологічного та лексичного рівнів мають відносно чітку позитивну та негативну конотацію, чого не можна сказати про синтаксичний рівень. На цьому рівні саме певні моделі лексико-синтаксичних структур визначатимуть конотацію тексту.

Розуміючи загальність наведеної характеристики суб'єктивності, ми бачимо великі перспективи в подальшому дослідженні обраної теми та звуженні матеріалу до англійських прес-релізів.

Література

1. Бенвенист Э. Общая лингвистика / пер. с франц. / общ. ред., вступ. ст. и коммент. Ю.С. Степанова. – 2-е изд. стереотип. – М. : Едиториал УРСС, 2002. – 448 с.
2. Журавльов О.П. Звук и смысл / О.П. Журавльов. – М. : Просвещение, 1967. – 160 с.
3. Колшанский Г.В. Соотношение субъективных и объективных факторов в языке / Г.В. Колшанский. – М. : Наука, 1975. – 231 с.
4. Постовалова В.К. Картина мира в жизнедеятельности человека / В.К. Постовалова // Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира. – М. : Наука, 1988. – С. 8–70.
5. Brown P., Levinson S. Politeness. Some universals in language / P. Brown, S. Levinson. – Cambridge : Cambridge University Press, 1987. – 345 p.
6. Kalliokoski J. Kieli, tunteet ja ideologia uutistekstissa. Nakymia tekstilajin historiaan ja nykyisyyteen / J. Kalliokoski // Teksti ja ideologia. Kieli ja valta julkisessa kielenkaytossa. – HY, SKL, 1996. – № 6. – P. 37–97.
7. Kangasniemi H. Modal expressions in Finnish / H. Kangasniemi. – Helsinki : SKS, 1992. – 418 p.
8. Larjavaara M. Pragmasemantiikka / M. Larjavaara. – Helsinki : SKS, 2007. – P. 208–544.
9. Lyons J. Semantics / J. Lyons. – Cambridge, New York : Cambridge university press, 1977. – 897 p.
10. Palmer F.R. Mood and modality / F.R. Palmer. – Cambridge, 2001. – 236 p.
11. Perkins M.R. Modal expressions in English / M.R. Perkins. – London : Ablex Publishing Corporation, 1983. – 186 p.

Джерела ілюстративного матеріалу

12. MoneyGram and PayPal Agreement Brings Together Online and Physical Worlds [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://phx.corporate-ir.net/phoenix.zhtml?c=175340&p=irol-newsArticle&ID=1748127&highlight>.
13. Shareholders elect 13 directors Walt Disney company annual [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://thewaltdisneycompany.com/disney-news/press-releases/2011/03/shareholders-elect-13-directors-walt-disney-company-annual>.